
Normes bàsiques per als col·laboradors

1. Els treballs s'han de remetre a la secretaria de l'Associació Catalana de Sociologia. C/ Carme, 47, 08003 BARCELONA, telèfons 270 16 49 - 270 16 20
2. Els originals s'enviaran en suport de paper i una còpia en disc d'ordinador, en què s'haurà d'utilitzar un programa estàndard de tractament de textos (preferentment el WP).
3. El text tindrà una extensió màxima de 30 pàgines, al qual s'haurà d'adjuntar un breu resum en castellà i un altre en anglès.
4. Cal presentar un breu currículum (no més de 100 paraules) de l'autor o autors.
5. Els articles han de ser inèdits, en cas contrari, cal especificar el lloc i la data de la seva publicació.

La classificació lingüística de les posicions socials a Catalunya i la Franja d'Aragó

Xavier Rambla i Marigot

Dept. Economia i Dept. Ciències de l'Educació
Estudis Universitaris de Vic

Resumen: El artículo argumenta que la clasificación de las personas según su habla no son el principal criterio de clasificación social en Cataluña y la Franja de Aragón, así como que esta clasificación se refiere a distintos tipos de relaciones sociales. Defiende este argumento en polémica con las tesis que entienden la situación sociolingüística de estos países como una cuestión de conflicto/consenso entre dos comunidades lingüísticas, y con las tesis que interpretan las prácticas lingüísticas como el producto de cálculos racionales. Por otra parte, el artículo intenta explicitar algunas implicaciones políticas de estas discusiones especializadas sin caer en una traducción política mecánica de la investigación.

Abstract: The article supports two theses: a) people's classification in base to their speech is not the main criterion for social classification in Catalonia and the Stripe of Aragón; b) language practices are the outcome of rational choice. On the other hand, the article aims to spell out some political implications of such discussion but it does not want to provide a mechanistic political translation of research results.

Al llarg dels anys noranta han aparegut diversos intents d'elaborar una síntesi teòrica de la situació sociolingüística dels Països Catalans a Espanya. Aquesta tasca suggereix una sèrie de qüestions sobre els conceptes que cal aplicar en establir un diagnòstic general, sobre la interpretació teòrica de les pràctiques orals, o sobre les relacions socials que potencien l'ús de les llengües. Ha utilitzat una terminologia especialitzada amb la qual s'intenta precisar uns resultats emprírics contrastables.

Sens dubte aquest llenguatge especialitzat no és independent del llenguatge polític en què s'han expressat un seguit de polèmiques sobre la convivència de les llengües catalana i castellana durant aquest temps. Primer es va témer pel futur de la llengua catalana, després es va blasmar la immersió lingüística de perseguir la llengua castellana, i finalment s'ha començat a discutir si l'esquerra política ha de ser o no ha de ser catalanista. En totes aquestes discussions polítiques han aparegut referències al que la sociolingüística diu sobre la diglòssia, els canvis de codi o les identitats etnolingüístiques. Ara bé, la segona discussió no és una transposició automàtica de la primera, ni sembla possible que ho pugui ser. El coneixement sociolingüístic, com qualsevol, no és neutral, però no proporciona unes conclusions amb una sola lectura política possible. I de fet no és cap sorpresa observar que els esquemes ideològics es repeteixen una i altra vegada per molt que la recerca digui blanc o negre.

L'article que llegiu vol contribuir a la discussió especialitzada sobre la coexistència del català i del castellà a Catalunya i la Franja d'Aragó. Per això s'inspira en diverses recerques realitzades en aquests territoris, i polemítza amb algunes altres, a fi d'argumentar que els conceptes de *posició social* i de *classificació social segons els usos lingüístics* haurien de figurar al bell mig de l'anàlisi del contacte entre el català i el castellà. La idea ha estat objecte de debat en diversos seminaris i congressos¹, que m'han permès recollir suggerències valuosíssimes i crítiques apassionants. En atenció a les unes i a les altres, em sembla convenient avançar-me a dues objeccions que desvien la meva argumentació del camp de la sociolingüística i en fan lectures polítiques massa ràpides. En primer lloc, l'estudi de la classificació lingüística de les posicions socials no té per què ocul-

¹ El 1992 vaig participar en un grup de sociolingüística al Departament de Sociologia de la UAB en el context del qual es va realitzar el treball de Bermúdez et al (1992). Un punt de vista similar va ser recollit per Espluga & Capdevila (1995). Vaig presentar un primer intent de formular teòricament la qüestió al II Congrés Català de Sociologia (Girona, abril de 1994) a partir de la teoria de Bernstein. Més tard vaig canviar l'argumentació principal i la vaig fonamentar en la teoria de l'estructuració de Giddens en una comunicació presentada al Congrés Europeu de Planificació Lingüística (Barcelona, novembre de 1995).

tar les desigualtats de recursos materials que separen els catalanoparlants dels castellanoparlants. A parer meu, aquest objecte d'estudi recorda que les desigualtats materials s'articulen de manera distinta, fins i tot oposada, en els diversos territoris, i que la societat no es restringeix a la distribució d'aquests recursos materials. En segon lloc, l'estudi de la classificació lingüística de les posicions socials, per si mateix, no és un atac contra alguns components de la política lingüística catalana, com ara l'atenció a la diversitat dialectal o la immersió lingüística. Ben al contrari, aquesta temàtica recorda que és impossible entendre i avaluar una política pública al marge del context social en què es forma i sobre el qual influeix.

La llengua i la identitat social

La sociolingüística catalana va néixer amb el supòsit que el contacte entre el català i el castellà és diglòssic i conflictiu. Vallverdú (1972) resseguí la trajectòria històrica dels Països Catalans per observar com la diglòssia havia començat entre les classes altes valencianes al segle. XVI i s'havia generalitzat a començament del segle. XX. La successió de polítiques normalitzadores i de repressions palesava segons aquest autor el caràcter conflictiu d'aquesta diglòssia durant el darrer segle. Diversos autors (p.ex. Esteve, 1984) han conclòs que el castellà substituirà el català malgrat tot, perquè el suport institucional del primer és més poderós. Aquesta tesi s'ha convertit massa de pressa en el nucli dels estudis sobre el contacte entre el català i el castellà.

Durant els anys vuitanta el diagnòstic va requerir molts matisos. Diversos estudis van mostrar que una de les característiques principals de les situacions de diglòssia, que la llengua B (aquí, el català) tingués un prestigi social menor que la llengua A (aquí, el castellà), no es complia a Catalunya (Ross et al., 1987; Woolard, 1984, 1989, 1990) encara que fos la pauta en els altres territoris. D'altra banda, també es va palesar que la sociolingüística catalana havia adoptat el concepte de diglòssia amb un sentit diferent al que li atribuïa la sociolingüística internacional, que entén la diglòssia com un fenomen de llarga durada el qual no suposa un problema per al grup social que l'experimenta (Ferguson, 1964: 436-7).

I durant els anys noranta els matisos han suggerit que cal reelaborar els conceptes. Així, Fishman (1991) ha sostingut que la substitució del català pel castellà es pot invertir si el català surt del sòlid reducte que la comunitat veïnal i familiar li ha proporcionat. Aquest reducte és particularment sòlid perquè les llengües només perviuen en la modernitat si arrelen en alguna forma de comunitat,

és a dir, si esdevenen el senyal de pertinença a un grup cohesionat per la similitud entre els seus membres i pel sentit de participar en una mateixa totalitat. Bañeres (1992) addueix que la planificació lingüística pot rebaixar el nivell de tensió per sota del llindar de conflicte. S'ha difós, en suma, la idea que és possible i necessària una planificació lingüística que previngui la mateixa possibilitat de conflicte (Nelde, 1995).

Ara bé, totes les variants d'aquesta tesi només s'aguanten si pressuposem que la classificació social referida a les diferències lingüístiques és prou significativa per si mateixa com per regir el comportament humà en qualsevol context: d'altra manera la relació entre la premissa (el contacte de llengües) i el corollari (conflicte i diglòssia, tensió) és una contingència en la qual els factors lingüístics potser són espuris. Si no s'aconsegueix demostrar aquest punt sempre quedarà la sospita que les classificacions lingüístiques poden respondre a unes classificacions socials en què uns altres atributs (la classe, la religió, el gènere, l'ètnia, la ideologia, etc.) poden ser més rellevants.

Fishman (1991) i Bañeres (1993) intenten resoldre el problema argumentant que la classificació lingüística és la classificació social última, ja que per ser el manteniment de la comunitat és una necessitat social (Fishman, 1991: 407) o ja que la diferència lingüística és la diferència última en un context de globalització (Bañeres, 1993: 28). Aquesta solució tanmateix és insuficient per dues raons. En primer lloc, l'analogia entre el concepte sociològic de «comunitat» o de «solidaritat mecànica» —com el definiren Tönnies o Durkheim— i el concepte sociolingüístic de «comunitat lingüística» és inapropiada. Sens dubte el fet de compartir una llengua és una similitud sobre la qual, en abstracte, es podria fonamentar una comunitat on els membres consideressin que pertanyien a un mateix tot de persones semblants. Però molts altres factors haurien de concórrer perquè aquesta semblança emergís d'un conjunt rellevant de pràctiques socials. Avui en dia la sociologia com a molt pot defensar que a les societats modernes algunes famílies o alguns grups religiosos són comunitaris perquè remarquen molt les seves distàncies amb l'exterior, però el sentit del concepte és molt més restringit que el clàssic i només fa referència a fenòmens microsociològics. En segon lloc, les anàlisi més recents apunten que la globalització transforma la intimitat per tal com potencia l'elaboració de projectes reflexius individuals d'identitat social (Giddens, 1993/1990: 111) en els quals, doncs, el paper de la diferència lingüística no està predeterminat per cap inclinació comunitària.

Però les tesis del conflicte, la substitució i la inversió d'aquest

procés no són les úniques que pateixen reduccionisme. Laitin & Solé (1986) introduïren un altre element en la polèmica que tanmateix comporta també nombrosos problemes teòrics. Aquests autors van adduir que la normalització lingüística era l'efecte compost d'una sèrie d'estratègies diverses: a un immigrant individual sempre li sortia a compte aprendre una mica de català, atès que tots els immigrants acceptaven la cultura catalana; els autòctons catalanistes tenien incentius per organitzar-se, mentre que els autòctons espanyolistes mancaven d'aquests incentius; i els autòctons optimistes gaudien de recursos per convèncer els pessimistes que eren capaços de revitalitzar la llengua. Flaquer (1996) ha ponderat les dues perspectives amb l'argument que la situació sociolingüística de Catalunya respon a una dialèctica entre el valor instrumental de la llengua (els càlculs dels agents) i el seu valor expressiu (la propensió comunitària).

Novament el fet que els agents socials adoptin o fomentin la categoria «catalanoparlant» apareix com un fet aïllat respecte a d'altres categories possibles de classificació. En realitat, la varietat de posicions socials que ocupen els catalanoparlants i els castellanoparlants dificulta el supòsit que cada grup actuï amb una estratègia unitària. El model si més no necessita moltes precisions complementàries.

D'altra banda, aquesta tesi dels càlculs lingüístics presenta una complicació conceptual tan greu com l'anterior. Els estudis sobre el canvi de codi han arribat a la conclusió que aquest fenomen és l'efecte d'una sèrie de marques socials molt contextualitzades (Giles & Johnson, 1987; Boix, 1993). Si no s'equivoquen, el canvi de codi és el que l'etnometodologia ha denominat una pràctica social «indexada» perquè el seu caràcter immediat i seqüencial perd tot sentit al marge d'uns contextos específics (Garfinkel & Sacks, 1969). El distanciament necessari per establir un ordre de preferències exclusives i després triar racionalment a partir d'ell es produeix en una altra dimensió de la consciència —la de la formulació de les pràctiques diria Garfinkel—, aliena a tal «indexicalitat», tan aliena que la revisió d'una pràctica social des d'aquest distanciament pot col·lapsar la mateixa pràctica social. En suma, la tesi dels càlculs lingüístics pressuposa contra tota evidència empírica que hom defineix estratègies, que hom calcula sempre, en optar per una llengua o una altra en un context específic.

Les classificacions lingüístiques i els vincles socials

Sóc del parer que el concepte d'identitat social és molt útil per a l'anàlisi del contacte entre el català i el castellà a Espanya, però aquesta utilitat és dubtosa si la definició adoptada redueix la iden-

titat social a la classificació lingüística. Quan es parla d'identitat social és imprescindible recórrer a la definició de Tajfel (1981), per qui la gent s'identifica amb categories socials inventades a partir de la comparació entre grups. La psicologia experimental ha comprovat aquest enunciat a bastament, i l'ha fet servir per analitzar les categories basades en diferències de registre lingüístic. Ara bé, aquesta línia de recerca no ha aportat conclusions determinants sobre l'ordenació significativa de categories que configura la identitat de cada persona. Els experiments poden aïllar una categoria, però no poden assegurar que aquesta categoria sigui rellevant per als subjectes en condicions naturals.

Bourdieu (1982, 1988) avança un pas més enllà en afirmar que les classificacions socials articulen diversos atributs socials segons la posició dels agents en els camps d'activitat. En el cas de la llengua, el camp d'activitat sembla que depèn de la tensió entre les modalitats de prestigi i les modalitats populars, és a dir, depèn indirectament de la posició de les persones en l'estratificació social. Per tant, el seu treball obre una nova pregunta: ¿quina és la rellevància de les classificacions lingüístiques per a gent que viu en contextos diferents i ocupa posicions socials diferents? Bermúdez et al (1992), Espluga i Capdevila (1995) i Rambla (1995) proporcionen alguna evidència suficient per esbossar una resposta.

Tots tres treballs han demanat a grups d'informants d'origen diversos que comentin la situació de la seva comarca o localitat en general, o bé referida a un problema concret. Bermúdez et al (1992) van extraure les qüestions més espinoses de l'actualitat informativa a les Terres de l'Ebre a partir d'una anàlisi de contingut de la premsa local, i després van realitzar disset entrevistes de grup en què es rellançaven preguntes sobre aquestes qüestions a persones que parlaven de la seva comarca. Espluga i Capdevila (1995) van aplicar un mètode similar a fora de Catalunya, a la Franja d'Aragó. Allí van preguntar a vint-i-quatre persones de diverses localitats que descrivissin la seva «zona» i opinessin sobre dos conflictes polítics aragonesos particularment rellevants a la Franja, el de l'aigua i el de la diòcesi de Lleida. Rambla (1995) va demanar a vint-i-vuit mares de diverses famílies del Baix Llobregat que descrivissin la seva localitat i les escoles que hi coneixien a base d'establir comparacions entre barris i entre escoles. Prop d'una cinquantena de persones, doncs, ha parlat en general de zones en què les classificacions lingüístiques són rellevants.

Les respostes permeten ponderar el pes específic de les classificacions lingüístiques en la identitat social de les persones entrevistades. Encara que en segon terme, també permeten una aproximació

a la influència de les posicions socials incloses en l'anàlisi de Bourdieu. La informació prové de pagesos, comerciants, estudiants i jubilats de comarques rurals i semiurbanes (Bermúdez et al. 1992; Espluga i Capdevila, 1995), així com de catorze persones de categoria social mitjana i catorze persones de categoria social baixa en una zona urbana (Rambla, 1995). Per últim, permeten estimar si en aquestes posicions socials els vincles socials, és a dir, les característiques que uneixen els grups socials rellevants, són mecànics —basats en les semblances— o bé són orgànics —basats en la interdependència.

Segons Bermúdez et al. (1992) a les Terres de l'Ebre els habitants de la Terra Alta s'identifiquen amb la seva comarca i, en parlar-ne, la fan servir com a punt de referència. Dins d'aquest marc de referència destaquen el que uneix la gent: tothom s'assembla perquè tothom treballa molt, però la comarca és una zona deprimida malgrat això.

«La comarca és bonica, però pobra». Una broma: «l'home del temps a la TV3 sempre es posa al mig i no deixa veure la Terra Alta». «Aquests són els nostres descansos dissabte i diumenge: anar al mas a treballar la terra». Però «som tan catalans com tots els altres»; «parlem un català que és tan bo com el de Barcelona» (Bermúdez et al., 1992: entrevistes a estudiants de BUP i cooperativistes).

La divisió Delta/ exterior del Delta és la línia més marcada al Delta de l'Ebre. Allà el que els unifica és la manera de fer, la cultura econòmica «d'anar tirant» amb feines temporeres i migracions estacionals, i alhora l'orgull de ser diferents:

«Aquí es parla més català que a Tortosa o a Barcelona»; «el poble ha millorat molt, la diferència ha estat positiva... la decadència de Tortosa es deu que li falten els nostres impostos» (Bermúdez et al, 1992: estudiants i propietari restaurant).

Espluga i Capdevila (1995) enregistraren unes respostes similars, salvades les distàncies, a la Franja d'Aragó. Allí també la gent es classifica de maneres molt diverses, però li concedeix una importància especial a la seva localitat més que a la seva manera de parlar. Aquesta apareix en segon lloc i en contraposició tant a la resta d'aragonesos com als catalans. El que uneix la gent allà, en paraules seves, és parlar «xapurreu», uns «costums», i ser alhora aragonès o aragonesa.

«Jo sóc d'Alcampell. Està entre Lleida i Binèfiar, a la província de Huesca, però molt cerca de Lleida (...) Parlo català. A Alcampell a un desconegut li parlo en català... jo crec que depèn perquè jo penso que a vegades te deixes portar i... però lo primer que m'eixís espontani é lo català.

Sempre hem estat una mica apartats d'Aragó, per motius culturals i geogràfics, perquè estem una mica apartats i estem més cerca de Catalunya. A l'hora de costums tinguem molt pareguts en costums catalanes i en les comarques que estem lindant. La forma de ser és més catalana. En Catalunya també hi ha una petita diferència cultural» (Espluga i Capdevila, 1995: entrevista a una dona adulta, Alcampell)

«El que se'n va a treballar normalment se'n va a Barcelona, d'aquí, gent que vaigue a treballar fora, no. Treballen de paletes o... pero no. A Vall-de-roures sí. Vall-de-roures, com és el cap de partit, pués txupe tot lo que pot. Aquí se mos ha emportat el metge (...) Jo sóc de Monroyo, província de Teruel, això ho tinc clar. Entre Alcanyís i Morella i punto.

Parlo xapurreu. La manera de parlar és més semblant al valencià que al català. En públic parlaria en català, perquè és una llengua que l'entendem tots i la comprenem tots i en un que n'hi have que no siga del poble...

Jo parlo el xapurreu però sóc aragonès, això, de totes, totes. A Saragossa em poden dir polaco o lo que vulguen, i ho accepto, però jo sóc aragonès. He estat a Saragossa, i vaig fer la mili mateix a Saragossa, i me diver: tú eres polaco, que tú hablas catalán. A mi em podeu dir lo que vulgueu, però jo no... jo, lo meu carnet d'identitat és aragonès, i punto, i me sento aragonès, eh?» (Espluga i Capdevila, 1995: entrevista a un home adult, Mont-roig).

Els resultats de Rambla (1995) requereixen una comparació més matisada. També les classificacions territorials emergiren com un criteri significatiu en aquestes entrevistes, però aquí van ser molt més induïdes que no pas als altres casos. El que resulta més directament comparable és el fet que les classificacions lingüístiques van ser tan secundàries a l'àmbit urbà com als àmbits rural i semiurbà. En realitat, a penes no van aparèixer, cosa que cal remarcar doblement perquè els discursos justament raonaven sobre una estratègia socialment molt valorada: l'elecció d'escoles.

D'altra banda, aquestes entrevistes mostraren que tothom no compara de la mateixa manera, ja que en alguns casos les dones entrevistades van precisar amb tot detall les seves descripcions —i per tant van fer explícites unes estratègies calculades—, mentre que en altres van mostrar una notable incertesa sobre la gent percebuda com a altres —i per tant a penes van distingir la seva estratègia de la descripció del context. Es van diferenciar, doncs, unes comparacions calculadores (primera cita) i unes comparacions reificadores (segona cita). Les primeres van ser més corrents quan

les entrevistades eren d'origen social mitjà i catalanoparlants, o bé es definien com a parlants d'ambdues llengües; les segones van ser més corrents quan les entrevistades ocupaven posicions socials de classe treballadora i eren castellanoparlants (naturalment, aquestes tendències no es poden generalitzar estadísticament).

«Els immigrants de Vista Alegre van vindre d'Andalusia. Van vindre d'Andalusia i vivien en una caseta que quan t'ho explica la meua amiga, pues ere una cosa minúscula. I allà quan van poder ja una mica més, que ja era una miqueta, que bueno, que com aquell qui diu tots no... no venien junts, no? I després ja, van comprar un pis. Clar, conforme la persona va treballant, econòmicament se'n va sortint, posa que era uns anys que hi havia feina, pues van estalviar i poc a poc...» (Rambla, 1995: entrevista a una dona d'estrat social mitjà, Castelldefels)

«Sí, sí, no la gente y además toda la gente es lo que te he dicho, que al ser todos propietarios y llevar todos aquí muchos años... Pues es gente normal, nadie tiene problemas de de chicos que tengan problemas con las drogas ni nada que que yo sepa (...)

Pues sí lo comparamos [este barrio] con Monte Mar pues entonces queda más mínimo pero si lo comparamos con Vista Alegre entonces queda más alto.

Vista Alegre es la parte de arriba, o sea, que dentro está en el mismo de eso, pero, es diferente, un poquito más lustroso este, esta calle, la de abajo y esto, pues...

Más lustroso que los crios no están tanto en la calle, que la gente no da tantas voces, que que las mujeres pues van un poquito más arregladas a comprar... cosas así, de trabajar, lo normal.

Igual de normal, igual de trabajadores, igual que aquí. Eh no sé, están las puertas abiertas, eh, no sé, se ven menos que nosotros, o sea, la gente igual es... trabajadores, gente maja pero... no sé... menos lustre... o menos no sé, menos» (Rambla, 1995: entrevista a una dona d'estrat social treballador, Castelldefels)

Els tres estudis indiquen que les classificacions lingüístiques són relativament secundàries per als parlants de Catalunya i la Franja d'Aragó. A les Terres de l'Ebre la localitat era molt més rellevant que la varietat dialectal tortosina, i només a la Terra Alta aquesta classificació territorial connectava amb una postura col·lectiva en un conflicte. A la Franja d'Aragó tothom començava a classificar-se per la seva localitat, però algunes persones sobreposaven la classificació lingüística a la territorial a fi de diferenciar-se tant dels catalans com dels aragonesos. Al Baix Llobregat gairebé ningú no feia referència a la seva manera de parlar, però s'observava que les persones castellanoparlants de classe treballadora mostraven una enorme

incertesa en la seva percepció dels altres grups socials (reconeguts arran del barri o de l'escola).

La classificació territorial de les Terres de l'Ebre i de la Franja d'Aragó expressava un vincle mecànic. A la Terra Alta i al Delta el grup local es definia a partir d'una semblança, la manera de treballar; així com a la Franja es definia a partir d'unes altres semblances, en primer lloc el repudi aragonès i la incomprensió catalana, i en segon lloc una vaga al·lusió als costums. Les referències al Baix Llobregat feien explícita la imatge d'una escala social que jerarquitzava persones que es mouen en ambients diferents però conviuen en una mateixa localitat. Aquesta convivència interdependent, si bé no és la divisió del treball que Durkheim va assenyalar com el distintiu dels vincles socials orgànics, és un vincle social establert al marge de les semblances.

Aquests resultats no impliquen que tots els vincles socials siguin mecànics en unes comarques i orgànics en unes altres. Fins i tot a les societats més modernes les dues menes de vincles perviuen, tant en les petites localitats, que són punts interdependents en regions més àmplies, com en les grans ciutats, on les formes familiars p. ex. poden recórrer als vincles mecànics. L'única conclusió que podem extreure és que els vincles socials rellevants per a les persones entrevistades són els que han dit. Sens dubte per aprofundir en l'anàlisi d'aquests vincles caldria combinar la tècnica de l'entrevista, que tan sols enregistra discursos, i la tècnica de l'observació, que enregistra les pràctiques socials per si mateixes, a fi de comprovar si les representacions i les pràctiques socials es corresponen efectivament, si es contradueixen, si s'estableixen jocs entre ambdues dimensions, etc.

Identitats mal·leables i posicions vulnerables

La primera conclusió que es deriva del quadre anterior és que a Catalunya i la Franja d'Aragó les identitats socials incorporen la classificació lingüística de formes molt diverses segons les posicions socials i els conflictes locals. Aquesta conclusió suggereix que les identitats són tan mal·leables com la producció cultural dels agents. La premissa dels «estudis culturals» (Hall, 1984; Willis, 1990) sembla més encertada que el supòsit d'un nucli identitari lingüístic irreductible.

Les dades censals i les enquestes han amidat les diferències del volum de persones catalanoparlants en aquests territoris. Grosso modo, un seixanta per cent d'habitants de la regió metropolitana de Barcelona, i prop del noranta per cent d'habitants de la resta de Catalunya declara que el català és la seva llengua. A la Franja un

vuitanta per cent d'habitants afirma que fa servir el català quotidianament. Una sèrie de fenòmens històrics «modernitzadors» i la repressió franquista han escampat la diglòssia entre aquesta població, de tal manera que les generacions mitjanes catalanoparlants no acostumen a saber escriure la seva llengua. D'altra banda, la immensa majoria de catalanoparlants s'expressen també en castellà, cosa que no ocorre amb els castellanoparlants respecte al català.

Aquest quadre és el resultat, diem, de la industrialització, la urbanització, l'escolarització, etc. que han afavorit l'avanç del castellà, junt amb el fet que el franquisme perseguís el català quan començava a recuperar-se. Aquest conjunt de fenòmens, que la sociologia anomena en termes generals com la modernització, genera una societat intrínsecament contradictòria. En alguns aspectes no cal afinar gaire per veure contradiccions: d'ençà de 1906 la massificació de la política catalana va il·luminar una sèrie de moviments democràtics, alguns dels quals defensaren la llengua, i alhora va afaïonar les infraestructures i els instruments pels quals va imposar-se el totalitarisme als anys quaranta.

Altres aspectes són més subtils. Una de les vessants de la modernitat que més transformacions experimenta avui en dia és la qüestió social. Des del segle XVIII a Europa s'ha generalitzat paulatinament la norma que la majoria de la població és considerada ciutadana però ha d'obtenir els seus recursos en un mercat laboral, o ha de pertànyer a una família que els hi obtingui. Quan algú no obté els seus recursos d'aquesta manera corre un elevadíssim risc d'obtenir uns recursos insuficients (pobresa) i de perdre els vincles socials d'interdependència bàsics (exclusió) (Castel, 1995). Tothom corre aquest risc en major o menor grau, cosa que li pot atorgar una posició social integrada (poc risc), vulnerable (risc) o marginada.

La vulnerabilitat social afecta de dues maneres el paper de la classificació lingüística en les identitats socials. En primer lloc, les classificacions territorials són especialment significatives per a persones que viuen en comarques empobrides, segons els resultats de Bermúdez et al. (1992) i de Espluga i Capdevila (1995). En comparació amb les entrevistades al Baix Llobregat, la gent de les Terres de l'Ebre i de la Franja d'Aragó parla de la seva localitat amb connotacions més afectives i amb afirmacions més contundents. Al Baix Llobregat la relació amb l'espai és molt més freda i descriptiva, o bé freda i desconcertada. En realitat, això és una conseqüència del mateix desenvolupament capitalista, el qual centralitza els mitjans de producció, especialitza la localització espacial, mercantilitza la ciutat i mou la població pel territori. Tots aquests processos transformen els llocs espacials en canals i fluxos, amb la qual cosa els

buiden del seu significat social tradicional (Castells, 1986: 419-428). El referent local d'aquestes classificacions territorials i el referent nacional de les classificacions lingüístiques fomentades per la Generalitat es distanciaran paulatinament si les comarques meridionals no garanteixen el futur econòmic de la seva població. Així mateix, el joc entre els referents de les classificacions és molt més viu a la Franja, però aquest territori és una zona en procés de despoblament.

En segon lloc, a la regió metropolitana barcelonina la classificació com a castellanoparlant s'afebleix per a les persones que ocupen les posicions vulnerables amb més possibilitat d'integrar-se. Sánchez & Subirats (1992) detecten una influència notable de la categoria estadística «parlants d'ambdues llengües» entre la categoria estadística «empleats», la qual precisament designa el grup social amb major mobilitat ascendent i descendent. Rambla (1993) detecta que el fet de disposar d'una xarxa oberta de relacions personals afavoreix que les persones de categoria socioeconòmica baixa que són castellanoparlants facin servir el català. No obstant això, la situació socioeconòmica amenaça de multiplicar les posicions vulnerables a causa de l'elevat atur, la considerable precarietat laboral, la ínfima cobertura de les transferències públiques, la decreixent intensitat per persona d'aquestes transferències, o el formidable abast del fracàs escolar (un 40% a l'EGB segons Casal, 1995).

En cap cas podem predir uns efectes sociolingüístics mecànics d'aquestes dues tendències, però és ben cert que el sentit de les classificacions lingüístiques per a les persones entrevistades s'erosiona si el contextualitzem a dins de les seves condicions materials de vida. En efecte, en unes zones i en unes altres les classificacions lingüístiques són una manera més de referir-se a vincles socials que en darrera instància són orgànics: ho és clarament l'escala social percebuda al Baix Llobregat, i ho són indirectament les classificacions territorials que reforcen semblances amb l'ànim de guanyar posicions en una distribució territorial de recursos. I tant en unes zones com en unes altres la vulnerabilitat social erosiona aquests vincles.

En conclusió, aquest intent de sintetitzar les teories que s'han formulat sobre el contacte de llengües a Catalunya i la Franja d'Aragó és una perspectiva més en la controvèrsia que els i les especialistes fa trenta anys que mantenen i desenvolupen. Relacionar les classificacions lingüístiques i l'estructura social suggereix un seguit de qüestions sobre les identitats socials, qüestions que troben suport en unes recerques i es contraposen en unes altres. Però també aquesta perspectiva comporta unes implicacions per a la discussió directament política. He començat destriant els dos plans, i acabaré explicitant aquestes implicacions polítiques. Espero que l'esforç per

esclarir el que afecta la recerca i el que afecta la política faciliti la possibilitat de discussions futures.

La classificació lingüística de les posicions socials, que no és altra cosa que la classificació lingüística de les desigualtats socials, ni és unívoca ni és autònoma respecte a altres fenòmens. Aquesta interrelació contínua de les llengües amb altres fenòmens socials suscita una reflexió pel que fa al caràcter de política pública que la política lingüística ha adquirit a Catalunya, i hauria d'adquirir a l'Aragó. Dic que és una política pública perquè persegueix un objectiu debatut parlamentàriament amb uns mitjans coneguts per tothom (lleis, plans, etc.) Com a tal, emergeix d'uns interessos presents en l'estructura social i pretén provocar modificacions en aquesta estructura social, en particular pretén provocar modificacions de les classificacions lingüístiques i els usos conseqüents de molta gent.

Aquesta política pública xoca amb tres «límits absoluts» als quals no pot respondre per si mateixa. Són tres fenòmens socials, relacionats de manera directa o indirecta amb el contacte de les llengües, que dificulten greument tres dels objectius de la política lingüística, a no ser que aquests fenòmens canviïn. Primer, el despoblament de moltes comarques obstaculitza el manteniment de la diversitat dialectal, i a més amenaça el futur mediat de la Franja d'Aragó. Segon, el fracàs escolar impossibilita que la immersió lingüística aconseguixi crear futures generacions bilingües. Tercer, la precarietat laboral afebleix les posicions de molts castellanoparlants que s'han decidit a usar el català, o sigui, escanya el potencial de difusió de l'ús del català. Sense una coordinació de la política lingüística i de la política social sembla improbable que se superin aquests límits. I el problema, a més, es complica si pensem que la política lingüística catalana no ha estat pensada per als nous immigrants que parlen l'àrab, el mandinga o alguna altra llengua que no és el castellà, ocupen posicions molt vulnerables, s'enfronten al rebuig racista, i provenen d'una regió mundial molt pobra que ha experimentat una veritable explosió demogràfica.

Bibliografia

- BAÑERES, J. (1992 i 1993) «La tensió i el conflicte lingüístics», *Noves SL* núm. 17 i 18. Barcelona: ISC-DGPL
- BERMÚDEZ, M. et al. (1992) *Identitat i conflicte a les Terres de l'Ebre*, Memòria de treball presentada a l'Institut de Sociolingüística Catalana. Barcelona: ISC-DGPL
- BOURDIEU, P. (1982) *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges*

- linguistiques Paris: Fayard; (1988) *La Distinción* Madrid: Taurus
- BOIX, E. (1993) *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62
- CASAL, J. (1994) *Èxit i fracàs escolar a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill
- CASTEL, R. (1995) *Les métamorphoses de la question sociale*. Paris: Fayard
- CASTELLS, M. (1986) *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*. Madrid: Alianza Editorial
- ESTEVE, C. (1984) «Ethnocentricity and bilingualism in Catalonia: the state and bilingualism», *International Journal of Sociology of Language*
- ESPLUGA, J. & CAPDEVILA, A. (1995) *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles d'Aragó que parlen català*. Lleida: Pagès Editors
- FERGUSON, Ch. (1964) «Diglossia», a: Hymes, D. *Language and Culture in Society*. New York: Harper and Row
- FISHMAN, J. (1991) *Reversing Language Shift* Clevedon: Multilingual Matters
- GARFINKEL, H. & Sacks, H. (1969) «On formal structures of practical actions», a: McKinney, J.C. & Tiryakian, E. (eds) *Theoretical Sociology: Perspectives and Developments*, Appleton-Century-Crofts
- FLAQUER, L. (1995) *El català, llengua pública o privada?* Barcelona: Ed Empúries
- GIDDENS, A. (1993/1990) *Consecuencias de la modernidad* Madrid: Alianza Editorial
- GILES, H. & JOHNSON, P. (1987) «Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance», *International Journal of Sociology of Language*, n° 68
- HALL, S. (1984) «Notas sobre la desconstrucción de lo popular», a: Samuel, R. *Historia popular y teoría socialista*. Barcelona: Crítica
- LATIN, D. & SOLÉ, C. (1986) «Aplicación de la teoría de los juegos a las actitudes y políticas lingüísticas. El caso de inmigrantes y autóctonos en Cataluña», *Papers. Revista de Sociologia* n°27
- MILLER, K. & MILLER, H. (1995) «Language Policy and Identity: the Case of Catalonia», comunicació a *Pedagogy, Identity and the Politics of Difference: International Sociology of Education Conference*, Sheffield
- NELDE, P. (1995) «Evaluation of language policies: How can language policy avoid language conflict?», ponència a *Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística*. Barcelona: ISC- DGPL

- RAMBLA, X. (1993) *Factors de la distribució territorial de l'ús del català a la conurbació de Barcelona*. Barcelona: ISC-DGPL
- (1995) *La formació de les aspiracions educatives. Els raonaments sobre l'educació dels grups socials de la regió metropolitana de Barcelona*. Cerdanyola: UAB. Tesi Doctoral
- ROS, M.; CANO, J.I. & HUICI, C. (1987) «Language and Intergroup Perception in Spain», in: *Journal of Language and Social Policy*. Vol 6, Nos 3 and 4
- SÁNCHEZ, C. & SUBIRATS, M. (1992) *Els grups socials a la regió metropolitana de Barcelona*. Cerdanyola: IEMB
- TAJFEL, H. (1981) *Social Categories and Human Groups*. Cambridge: CUP
- VALLVERDÚ, F. (1972) *Ensayos sobre bilingüismo*. Barcelona: Ariel
- WILLIS, P. (1990) *Common Culture* San Francisco: Westview Press
- WOOLARD, K. (1984) «A formal measure of language attitudes in Barcelona: a note from work in progress», *International Journal of Sociology of Language*, n° 47
- Double Talk. Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia* California: Stanford University Press
- & GAHNG, TAE-JOONG (1990) «Canvis en les avaluacions i les actituds lingüístiques a Barcelona», *Treballs de sociolingüística catalana*, n° 8